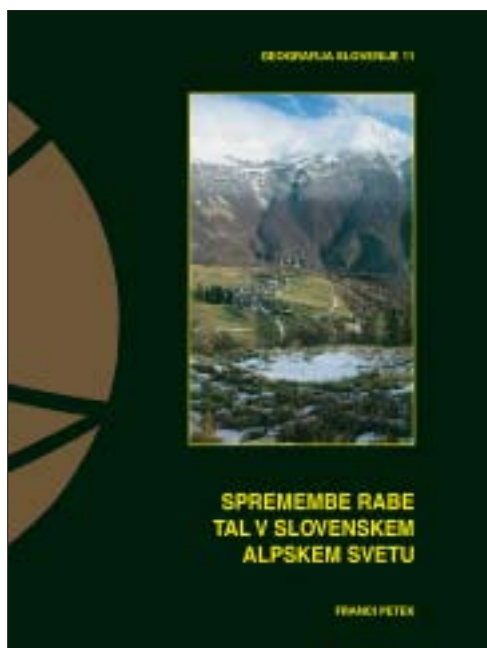

KNJIŽEVNOST**Franci Petek:****Spremembe rabe tal v slovenskem alpskem svetu****Geografija Slovenije 11**

Ljubljana 2005: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 216 strani, 72 preglednic, 92 zemljevidov, 35 grafikonov, 1 shema, 3 fotografije, ISBN 961-6568-10-8

Raba tal je že dolgo hvaležna tema preučevanja slovenskih geografov. Sprva je temeljila na podrobnem terenskem kartiranju in analizah katastrskih podatkov, v sodobnejših študijah so v ospredje prišle analize letalskih posnetkov in v najnovejšem času interpretacije satelitskih posnetkov, s katerimi se ob testiranju stanja na terenu ugotavlja dejansko raba tal in njene spremembe. V pričujoči knjigi so predstavljene in uporabljene tako klasične kot sodobne metode preučevanja zemljiške rabe. Morda je njena največja vrednost prav v tem, da je avtor s primerjavo rezultatov ob izpostavitvi njihovih prednosti in slabosti lahko kritično opredelil njihovo dejansko uporabnost za preučitev območij mezoregionalnih razsežnosti. Njegovo izhodišče je seveda regionalnogeografsko, saj uporabljene metode ocenjuje na podlagi podrobnih analitskih in sintetskih preučitev slabih 3000 km² velikega ozemlja ali dobre sedmine celotne Slovenije, kolikor v okviru pričujoče študije meri alpski svet.

Omejil se je na visokogorje in bližnje zaledje, od koder v poletnih mesecih tradicionalno ženejo živino na planinske pašnike. Obravnavano območje je razdelil na šest mezoregij: Soške Julijske Alpe, Savske Julijske Alpe, Zahodne Karavanke, Vzhodne Karavanke, Kamniške Alpe in Savinjske Alpe. Sestavlja ga 161 katastrskih občin, ki zaradi redkejšje poselitve v za kmetovanje manj ugodnih naravnih razmerah v povprečju merijo 1801 ha, bistveno več od slovenskega povprečja 752 ha.

Avtor v uvodu navaja, da izraz raba tal v geografiji in drugih strokah, ki se ukvarjajo s preučevanjem pokrajine, v najširšem pomenu označuje in opredeljuje človekovo delovanje v pokrajini. Značilnosti

rabe tal kažejo stanje neke pokrajine. Z razmerji med zemljiškimi kategorijami je mogoče ugotoviti prevladujočo kmetijsko panogo, primernost naravnih razmer za kmetijstvo in poselitev ter družbenogeografske značilnosti prebivalstva. V rabi tal se torej zrcalijo tako naravne kot družbene vrvine in dejavniki določene pokrajine. Rabo tal je mogoče raziskovati z različno natančnostjo, pri čemer je pri Petku kmetijska raba tal bolj podrobno razčlenjena kot nekmetijska.

Čprav je bilo doslej o problematiki rabe tal napisanih že več študij, niso nikjer tako temeljito obdelani razpoložljivi viri za preučevanje zemljiške rabe in njenih sprememb, kar še posebej velja za vsestransko ovrednotenje zemljiškega katastra. Izpostavil bi podpoglavji z zgovornima naslovoma Usklajevanje zemljiških kategorij od franciscejskega do sodobnega katastra ter Usklajevanje zemljiških kategorij karte dejanske rabe tal in zemljiškega katastra. S tem je pričujoča publikacija tudi pomemben metodološki priročnik, ki bo lahko slehernemu, ki se bo v prihodnje morebiti odločil za tovrstne raziskave, bistveno olajšal delo.

V prvi vrsti pa lahko publikacijo označimo kot klasično agrarnogeografsko. To zrcali tudi avtorjev poglobljen pristop, ki postopoma, po korakih vodi od temeljite analitske preučitve posameznih segmentov, pri čemer večkrat določeno prvino obdela z različnimi metodami, ter prek delnih sintez k zaključni sintezi, to je tipizaciji na podlagi združevanj katastrskih občin s sorodnimi lastnostmi. Kot značilni tipi so izpostavljeni bohinjski tip, breginjsko-graparski tip, tip samotnih kmetij s prevlado gozda, visokogorski tip, gozdni tip, dolinsko-živinorejski tip in urbanizirani tip.

Avtor rabo tal in njene spremembe obravnava najprej v povezavi z značilnostmi površja, to je glede na nadmorske višine, naklone, ekspozicijo, kamninsko sestavo in prsteno odejo. Najbolj tesna je povezanost rabe tal ter nadmorske višine in naklona površja. Značilno je, da se zemljiške kategorije na koloniziranih območjih razvrščajo hierarhično. To pomeni, da so na primer njive praviloma na najmanj nagnjenem površju, travniki na nekoliko bolj nagnjenem, pašniki na še bolj nagnjenem in gozd na najslabših tleh. Med posameznimi koloniziranimi območji so precejšnje razlike. Tako so (bile) na primer njive na območjih z močno razgibanim površjem na enako ali celo bolj nagnjenem površju kot travniki na območjih z dokaj uravnanim površjem. V najmanj ugodnih razmerah so bili pašniki prepuščeni zaraščanju, slabši travniki so se spremenili v pašnike, slabše njive v travnike, preostale njive pa so le v najbolj ugodnih razmerah, to je na najmanj nagnjenem površju.

Med družbenogeografskimi prvinami in dejavniki avtor obravnava vlogo kmetijstva, ki ga temeljito razdela skozi zgodovinski razvoj, posestne razmere, delovno silo na kmetijah, pri čemer posebej izpostavi živinorejo in planinsko gospodarstvo, industrije, prometa, prebivalstva ter oblik poselitve. Najbolj tesne povezave je ugotovil med tipom poselitve in drugimi spremenljivkami, kar pomeni, da je na spremembe rabe tal najbolj izrazito vplivala način oziroma starost kolonizacije. Na območjih, kjer prevladujejo samotne kmetije, se je ohranila ugodna posestna sestava, ki v sodobnosti omogoča vitalno kmetijstvo s pomembno vlogo gozda. Tu se je v drugi polovici 20. stoletja zemljiška raba spreminjala le znotraj kategorij kmetijskih zemljišč, zlasti z ozelenjevanjem, medtem ko je bilo ogozdovanje prej izjema kot pravilo.

Povsem drugačen je bil razvoj v preostalem alpskem svetu. Po letu 1960 so tudi zaradi zakona o prepovedi gozdne paše opustili številne planine, kar je močno vplivalo na spremembe rabe tal v tako imenovanem planinskem kulturnem pasu. Začel se je obsežen razkroj kulturne negozdne pokrajine zunaj ožjih območij naselij, tako da so na območjih nad poselitenim pasom in pod zgornjo gozdno mejo sledovi gospodarjenja marsikje že zabrisani. Opuščena je skoraj polovica nekdanjih planin. Leta 1993 je v slovenskem alpskem svetu delovalo še 223 planin, do leta 2003 pa se je število delujočih planin znova nekoliko povečalo. Prve planine so bile opuščene že pred 2. svetovno vojno, največ pa jih je bilo opuščenih med letoma 1945 in 1966.

Avtor predpostavke in ugotovitve na eni strani izrazi s raznovrstnimi statističnimi metodami in pokazatelji, kot so Pearsonov koeficient korelacije, korelacijsko razmerje, evklidska razdalja, kontingenčne tabele, klasterska analiza ali hierarhično razvrščanje v skupine in faktorska analiza, na drugi strani pa jih podkrepi s terenskimi opažanji in spoznanji. Publikacija je bogato opremljena z grafičnimi ponazoritvami;

po številu izstopajo sicer razmeroma preprosti zemljevidi in bolj zapleteni grafikoni, izpostavil pa bi rad nazoren shematski prikaz procesov sprememb rabe tal od leta 1800 dalje na strani 177. V tej shemi je zgoščeno, na izjemno poveden način predstavljeno celotno dogajanje v preučevani pokrajini, ki je tako ali drugače vplivalo na rabo tal in njene spremembe.

V knjigi bi lahko bilo več fotografij, s katerimi bi avtor svoje ugotovitve podkrepil še bolj nazorno. Fotografije bi lahko nadomestile nekatere analitske zemljevide, pa tudi tiste grafikone, ki prikazujejo vrednosti in razmerja, navedena tudi v preglednicah.

Drago Kladnik

Bojan Čas (urednik):

Strukture prostora in časa. Kamniški sociološki zbornik: Humanistične in družboslovne študije: 2
Kamnik 2005; Šolski center Rudolfa Maistra – Gimnazija Kamnik, 342 strani, ISBN 961-90700-6-2

Ne zgodi se pogostokrat, da dobimo iz srednješolskega središča dostojen, z vsem znanstvenim aparatom opremljen zbornik. V njem najdemo prispevke uglednih domačih in tujih znanstvenikov in raziskovalcev s filozofskega, sociološkega, etnološkega, antropološkega, zgodovinskega, geografskega in še drugih področij, ki jim prostor in čas pomenita eno izmed temeljnih vsakdanjih razmišljanj pri njihovem raziskovalnem in aplikativnem delu. Podoba je, da Srednješolski center Rudolfa Maistra v Kamniku, ki vključuje splošno gimnazijo, srednjo ekonomsko šolo in od leta 1998 še ekonomsko gimnazijo, postaja eno izmed osrednjih žarišč pod Kamniškimi Alpami o poglobljenem strokovnem razmišljanju o aktualnih družboslovnih, humanističnih in naravoslovnih vprašanjih, ki oblikujejo človekov nazor in njegov pogled na svet. Pomen in vsebina tako imenovanih socioloških krožkov in delavnic so prvenstveno namenjeni dijakom, da se seznanjajo z metodami družboslovnega raziskovanja temeljnih in tudi mnogih vsakdanjih problemov. Obenem pa je to tudi edinstvena priložnost, da se seznanjajo z najnovejšimi izsledki in raziskovalnimi vprašanji in dilemami z družboslovnega področja in njemu sorodnih vej. V takšnem ustvarjalnem vzdušju, kot potekajo vsebinsko vselej aktualne teme v socioloških delavnicah v Kamniku, spoznavajo mladi (dijaki) različne in kritične poglede na raziskovalne dosežke, predvsem pa dobivajo uvid, da imajo le malokateri izsledki in na njih temelječe ugotovitve in zakonitosti trajnejšo veljavo. To je eno najdragocenejših sporočil, ki jih kamniške sociološke delavnice ponujajo dijakom, še zlasti pri njihovem kritičnem vrednotenju ponujenih sporočil in vsemogočih vrednot potrošniške družbe.

V zborniku zbrani prispevki o času in prostoru so bili večinoma prikazani v okviru šeste sociološke delavnice spomladi leta 2000. Izhodišče pojmovanja časa in prostora je izhajalo iz našega, zahodnega kulturnega in civilizacijskega območja, kjer je značilno, da skušata in hočeta čas in prostor videti skozi splošne pojme. V globalnem vsako stvar, pojav, bitje, odnos razumemo kot nekaj minljivega, časovno omejeno in profanirano, medtem ko se je prostorska stvarnost umaknila na drugo mesto. Geopolitiko zamenjuje kronopolitika. Na čas gledamo kot na začetek in konec posameznega pojava ali procesa. Današnji civilizaciji daje pečat množična mestna kultura, zato je vsaka posebnost odveč, vse se poslojuje. To je le nekaj misli urednika zbornika Bojana Časa, ki jih je zapisal v uvodni spremni besedi.

V knjigi zbrano gradivo ponuja vpogled v številne in najrazličnejše poglede in vsebinske opredelitve obravnavanih pojmov, ki se uveljavljajo na različnih področjih, v različnih kulturnih sredinah in obdobjih. Številni in različni pogledi ter razumevanje časovne in prostorske stvarnosti ponujajo v razmislek nenavadno bogat splet stvarnih pogledov in vsebinskih opredelitev obeh obravnavanih prostorskih kategorij. Za geografijo je prostor objektivna danost, kjer so pojavi, njihova namembnost in razvojne težnje osnovni objekt njenega preučevanja. Vse prostorske pojave in njihove procese motrimo in preverjamo v različnih časovnih obdobjih, kar nam omogoča spoznati osnovne razvojne težnje, obenem pa nam nudijo vpogled na področje historične geografije. Pogledi in ugotovitve na sestavine časa in prostora bodo dobrodošli tudi tistim, ki razmišljajo in razpravljajo o načelnih in teoretičnih vprašanjih sodobne geografije.

V poročilu je treba omeniti edini geografski prispevek, avtorja Andreja Černeta, Prostorski koncepti v geografiji (strani 183–192). V njem so prikazani nekateri prevladujoči in sodobni pogledi na osnovni objekt geografskih raziskav, ki so se uveljavili v različnih območjih zahodne civilizacije. Prostor, pokrajina, regija, kraj in okolje so pojmi v določeni geografski tradiciji ter v različnih konceptih. Pojem prostor se uporablja v geografiji v njegovem najširšem pomenu in ni omejen samo na tridimenzionalno prostorsko Evklidovo geometrijo, temveč se nanaša tudi na ekonomski prostor, psihološki in zaznavni prostor. V geografiji pomeni prostor obseg ali območje, najpogosteje izraženo v obliki in merilih zemeljskega površja (strani 183–184).

Za geografa, ki se na terenu večkrat srečuje s problemi poimenovanja posameznega območja in išče med domačini uveljavljeno ime, je nadvse poučen članek zgodovinarja in filozofa Ožbeja Vresnika Pohorje – časovnost nečasovnega (strani 195–202). V ljudskem označevanju so Pohorje delili v tri višinske pasove: v Čretnike v Dravski dolini, v Vresenjke na pobočjih do višine 700 m in v Smolčake nad 700 m nadmorske višine. Imena si Pohorci niso sami izbrali, temveč so jim ga nadelj sosednji ravninci in v njih je nekoliko porogljivosti in zbadljivosti. Pohorec je mišljen zakrknjen hribovec, počasnih misli, nerodnih kretenj in negotovega nastopa v uradih in pred tujci. Podobno velja tudi za njihove sosedne onstran Drave – Kobance. Razumljivo je, da so se domačini branili biti Pohorci ali Kobanci. Na vprašanje, kje prebivajo, so pokazali v nedoločljivo daljavo, kjer naj bi prebivali ljudje s tem imenom.

V drugem Kamniškem sociološkem zborniku je prava zakladnica misli in pogledov ter spoznanj o strukturah prostora in časa. Bogat je seznam samostojnih del o prostoru in času in zajema izdaje med letoma 1848 in 2003. Bibliografijo o prostoru in času je sestavil Drago Samec (strani 311–325). Natisnjena sta tudi imensko in stvarno kazalo. Vsi prispevki imajo krajše povzetke v angleščini, ki jih je pripravil Primož Zupan. Slovensko besedilo je lektorirala Mojca Marn, angleške povzetke pa Katja Balantič. Skratka, zbornik Strukture prostora in časa je na zavidljivi strokovni ravni, ki se je ne bi odrekla marsikatera raziskovalna institucija. Zato sem prepričan, da bo knjiga vsakomur, ki se ukvarja s teoretičnimi, načelnimi, metodološkimi snovanji in praktičnimi raziskavami in pogledi na posamezno stroko, pomagala objasniti marsikatero prostorsko ali časovno razsežnost posameznih pojavov in procesov.

Milan Natek

Julij Titl:

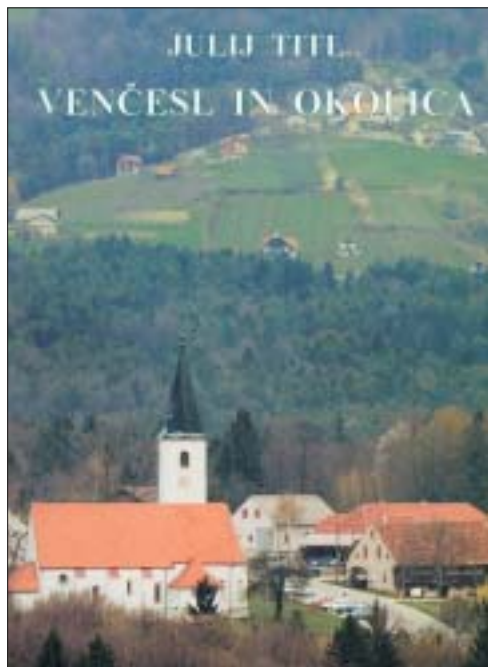
Venčesl in okolica

Slovenska Bistrica 2006: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, 96 strani, ISBN 961-91537-1-5

V zadnjem času se je razmahnilo preučevanje manjših, socialno in upravno zaokroženih območij, ki imajo v sklopu širše pokrajine številne posebnosti in svojstva. V njih prihajajo do veljave številne pokrajinske značilnosti, zgodovinske, socialne, gospodarske, kulturne in druge razmere, ki so sočasno z aktualnim tehnološkim napredkom in civilizacijskimi pridobitvami neposredno vplivale na razvitost življenjskega okolja. Enovita krajevna območja predstavljajo tista jedra, ki s svojimi sestavinami razodevajo številne spremembe in kažejo smeri v celostnem razvoju pokrajine v posameznih obdobjih.

Celostni prikaz manjšega, krajevno zaokroženega območja omogoča spoznati tiste temeljne zgodovinske, družbene in gospodarske dejavnike, ki so neposredno vplivali na prevrednotenje obstoječega stanja in prispevali k napredku ob istočasnem krnjenju obstoječih kakor tudi iz preteklosti podedovanih vrednot. V takšnem sozvočju najraznovrstnejših antropogenih in družbeno-gospodarskih dejavnikov spoznavamo in vrednotimo razvojne težnje in smeri pokrajinskega razvoja.

Vsebina zadnje Titlove knjige Venčesl in okolica sodi v najširši sklop domoznanstva. To je področje, ki preučuje geografsko ali upravno-politično zaokroženo območje z različnih vidikov. Dom, domačija, domači kraj, občina pa tudi širše območje so domena domoznanstva. Njegov glavni namen je zaključeno ozemlje celostno preučiti in osvetliti z različnih vidikov in področij. Zanj je značilen kompleksen vidik: vse, kar je v zvezi s krajem ali območjem se sicer izrisuje in opisuje z različnih vidikov in področij, vendar tako, da je končna podoba kraja ali območja zaokrožena, ne pa razdeljena po posameznih znanstvenih disciplinah.

Avtor, ki je rojak iz obravnavanega območja, je vsebino knjige, ki je med drugim posvečena šestdeseti obletnici ustanovitve Prosvetnega društva v Venčeslu pri Slovenski Bistrici, razdelil v dva dela. V prvem, ki je sestavljen iz treh poglavij, je podan geografski in zgodovinski pregled obravnavanega sveta v dolini Ložnice in njenih pritokov. Drugi del je posvečen nastanku, razvoju in pomenu kulturno-prosvetne dejavnosti kakor tudi podrobnejšemu prikazu imena Venčesl, ki se je udomačilo za župnijo in središnji predel naselja Zgornja Ložnica.

V prvem poglavju prvega dela knjige so nakazane osnovne naravnogeografske sestavine pokrajine. Po opredelitvi in zamejitvi območja sledijo osvetlitve njegove geološke zgradbe, kamninske in geomorfološke sestave, kar je neposredno vplivalo na izoblikovanje današnjega površja. Na osnovi vremenskih podatkov so zarisane podnebne prilike: na tem prehodnem območju med Pohorjem in Dravinjskimi gorami se v precejšnji meri uveljavljajo učinki celinskega in subalpskega podnebja. V posebnem poglavju je zarisana nastanek in razvoj pohorskih vinorodnih gora, to je goric.

V drugem poglavju je osvetljena zgodovinska podoba venčeselskega sveta. Prikazano je predrimsko obdobje, čas keltske kulture, ki je s številnimi civilizacijskimi in gospodarskimi dosežki neposredno vrisana v današnjo pokrajinsko podobo. Tudi fevdalnemu obdobju je namenjen pregleden oris, ko spoznamo obljudenost in gospodarsko usmerjenost kmetij, kar se kaže v podložniških dajatvah bodisi v obliki desetine, cerkvene desetine, gornine in tlake. Prikazan je razvoj obravnavanega predela po letu 1800. Na podlagi franciscejskega katastra in katastrskih podatkov s konca 19. stoletja ter z začetka osemdesetih let 20. stoletja so osvetljene zemljiške kulture, sestava poljščin in kolobarjenje. Podana je podoba vinogradniških predelov s hrami in zidanicami pa nastanek viničarskega sloja v Podpohorskih gorah. Seznanimo se tudi z letnim koledarjem dela v vinogradih, s pridelkom in kakovostjo vina in trtnimi boleznimi, ki so zavrle razcvet tukajšnjega vinogradništva na prehodu 19. v 20. stoletje.

Tretje poglavje je namenjeno prikazu naselij in razvoju števila prebivalcev od leta 1822 do leta 1981. Dragocene so navedbe priimkov prebivalcev oziroma hišna imena po posameznih krajih, ki so povzeta iz urbarjev iz 15. stoletja.

Drugi del je namenjen prikazom kulturno-prosvetne dejavnosti, ki so socializirale in plemenitile medčloveške odnose in sploh življenje na podeželju. Začetki kulturnega udejstvovanja segajo v leto 1863, ko je mlinar Lovro Stepišnik ob podpori bistriškega zdravnika, govornika na ljudskih taborih in deželnega poslanca dr. Josipa Vošnjaka ustanovil na Zgornji Ložnici Slovensko bukvarnico (čitalnico) in Bralno društvo. Nadalje sta prikazana ustanovitev in delovanje Prosvetnega društva v Venčeslu pri Slovenski Bistrici leta 1936, ki je nastalo iz Javne narodne knjižnice. Med pobudniki in vodstvenimi delavci novega društva srečamo tudi avtorja knjige, Julija Titla kot brezposelnega učitelja.

Posebno poglavje je namenjeno osvetlitvi imena Venčesl (Venčeslav, Vencelj, Vaclav ...), njegovi razširjenosti po srednji in vzhodni Evropi kakor tudi pri nas v Sloveniji. Prikazano je prekmursko naselje Venčeslavci pa Domanjševci s cerkvijo sv. Venceslava, ki se prvič omenja leta 1208. Podrobneje je opisana cerkev sv. Venčesla pri Slovenski Bistrici, ki se prvič omenja leta 1251, pa nastanek in stavbni razvoj današnje župnijske cerkve, ki je bila do leta 1900 obdana z obzidjem, kjer je bilo pokopališče. Zanimiva sta razmislek in pripoved o pisanju imena in kraja (= zaselka) Venčesl, kjer so še danes osredotočene vse krajevne upravne, cerkvene, prosvetne in vzgojne ustanove. Kraj ima urbanizirani videz in se razlikuje od neposrednega kmečkega okolja.

V zadnjem poglavju drugega dela knjige je naznačen razvoj venčeselskega območja v luči kronike, in sicer od leta 1785 dalje. Kronika je veren in neposreden zapis o življenju župnijske skupnosti. V njej je močan poudarek na vinogradništvu in tegobah, ki so pestile to kmetijsko panogo v posameznih obdobjih. Omenjene so tudi vremenske ujme, ki so zajela širša območja.

Dr. Julij Titl se z objavljenim delom vrača v svoje rojstno območje, ki ga s strokovno besedo in z dokumenti predstavi z geografsko-zgodovinskega in domoznanskega področja. S knjigo smo dobili vpogled v vsakdanji utrip življenja v krajih ob Ložnici, ki so zajeti v župnijo sv. Venčesla. Poleg splošnih krajevnih značilnosti in posebnosti nas avtor opozarja na lego območja med Pohorjem in Dravinjskimi gorami, kjer so že od nekdaj ugodne naravne prilike za gojenje vinske trte. Gospodarski pomen vinogradništva je prispeval k prevrednotenju tamkajšnjih vinorodnih »gora«, ki so postale privlačne za premožnejše in uglednejše prebivalce bližnjih in daljnih krajevnih središč kakor tudi za številne pohorske kmetije. Z menjavo lastništva vinogradov je prišlo tudi na tem območju do nastanka viničarstva in socialnega sloja viničarjev.

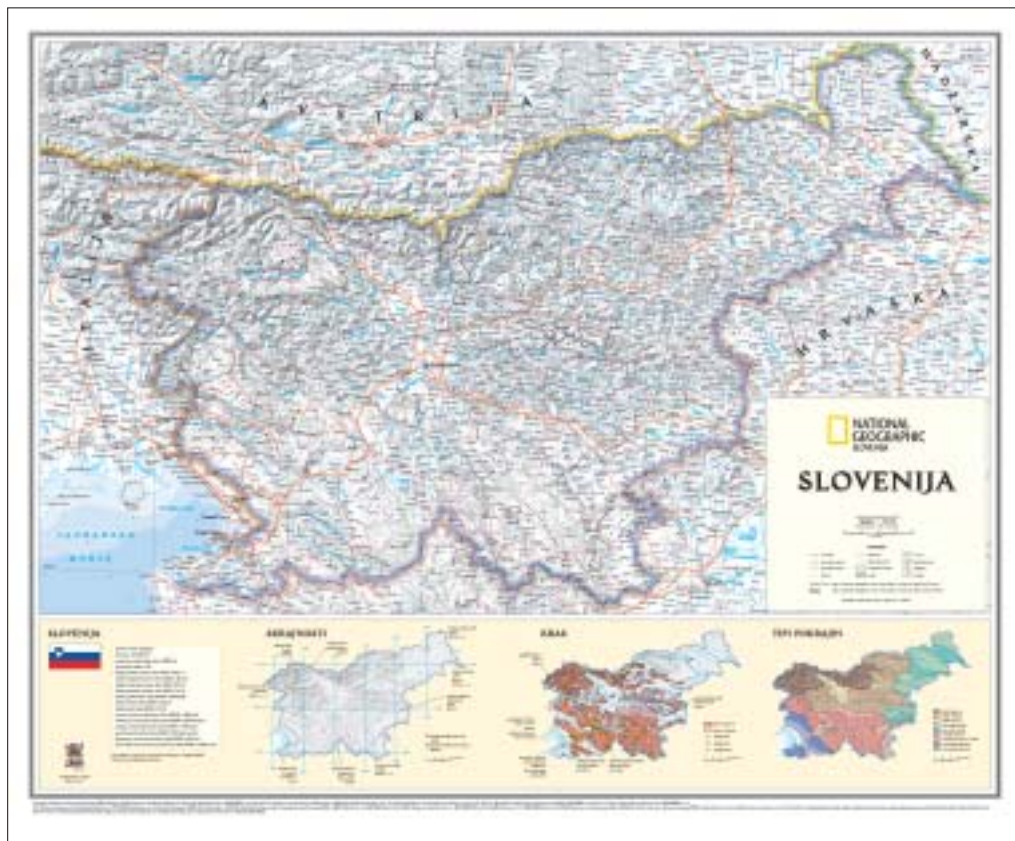
Titlovo delo nas opozarja, kako pomembni in dragoceni so izsledki takšnih in podobnih, strokovno podprtih prikazov o stanju in razvoju manjših predelov. V njih neposredno zaživi človek s svojimi stvariteljskimi nagnjenji in sposobnostmi, kar se na zunaj kaže v razvoju pokrajine in v njenem uveljavljanju na gospodarskem in drugih področjih.

Milan Natek

National Geographic Society: Slovenija

Ljubljana 2006: Rokus, zemljevid v merilu 1 : 400.000

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU je v okviru zdaj že utečenega sodelovanja z ugledno svetovno založbo *National Geographic Society* in domačim založnikom Rokusom izdelal zemljevid Slovenije, ki je izšel kot priloga revij National Geographic Junior in National Geographic v slovenskem jeziku etr kot samostojna publikacija. Po zemljevidih Evrope in sveta je to že tretji zemljevid, ki je nastal kot plod sodelovanja navedenih ustanov, vendar je v nasprotju z obema predhodnikoma v celoti rezultat dela Geografskega inštituta, četudi njegove oblikovno-vsebinske poteze nezamenljivo in prepoznavno zaznamuje kartografski okvir družbe National Geographic. Zemljevida Evrope in sveta sta bila namreč le prevod in priredba že pripravljenih kartografskih podlag, medtem ko je pri zemljevidu Slovenije ameriška družba posredovala le napotke in potrebno programsko opremo za tipologijo, ki zvesto sledi tehničnim in oblikovnim značilnostim vseh njenih preglednih topografskih zemljevidov, vsebinska zasnova in izvedba pa sta bila v celoti prepuščena sodelavcem Geografskega inštituta.

Zemljevid poleg vodilnega preglednega topografskega zemljevida sestavljajo še trije manjši tematski zemljevidi v spodnjem delu lista, ki ponazarjajo (geografske) skrajnosti naše države, kras (razširjenost kraških pojavov na apnencu in dolomitu, kraška polja, jame in brezna) in tipe pokrajin. Levo od vseh treh tematskih zemljevidov sta uokvirjena preglednica z glavnimi statističnimi podatki o naši državi ter njena zastava. Avtorica preglednega zemljevida je Jerneja Fridl, preglednico in tematske zemljevide pa je zasnoval Drago Perko. V posameznih fazah izdelave zemljevidov so sodelovale še Meta Ferjan, Mateja Breg in Maruša Rupert.

Večji del potrebnih podatkov za izdelavo preglednega topografskega zemljevida, to je potek cest (vrisano je najnovejše stanje avtocestnega omrežja), voda, železnic, obalne črte in podobno, je bilo potrebno z vektorsko digitalizacijo zajeti iz različnih obstoječih zemljevidov v večjih ali enakih merilih. Glavni vir podatkov sta bila pregledna topografska zemljevida Republike Slovenije v merilih 1 : 400.000 in 1 : 250.000, ki ju je izdala Geodetska uprava Republike Slovenije. Za sosednje države so bili uporabljene zemljevidi Italije v merilu 1 : 200.000, Avstrije ter Slovenije in Severne Hrvaške, oba v merilu 1 : 300.000. Senčenje reliefa je bilo zasnovano na podlagi digitalnega modela reliefa. Za število prebivalcev v posameznih naseljih so bili tako za Slovenijo kot za sosednje države uporabljeni najnovejši statistični podatki. Za enega najbolj zahtevnih postopkov se je pokazalo zapisovanje zemljepisnih imen, saj posredovani ameriški fonti niso vsebovali šumevcev slovenske abecede in nekaterih drugih posebnih črk, ki jih je bilo potrebno zapisati pri imenih v Avstriji in na Madžarskem. Zato je bilo potrebno na primer vsak veliki in mali č, š in ž sestavljati iz c-jev, s-jev, z-jev in strešic.

Na preglednem topografskem zemljevidu so prikazana vsa naselja z več kot 5000 prebivalci, manjša naselja pa so vključena tako, da je zagotovljena kar najbolj enakomerna gostota prikazanih geografskih pojavov in topografskih objektov ter njihovih imen. Vsa imena so praviloma izpisana v celoti, torej brez krajšav. Tako kot na večini drugih zemljevidov Slovenije so tudi tu pokrajinska imena zapisana le v vzpetem svetu (gorovja, hribovja, gričevja, planote), medtem ko gosto poseljene ravnine niso poimenovane.

Večjezičnost je omejena le na zamejstvo. Pri tem je bila uporabljena zanimiva dvojnost. V Italiji, Avstriji in na Madžarskem so naselbinska imena na zgodovinsko slovenskem narodnostnem območju zapisana s poševnico; najprej je torej navedeno njihovo ime v jeziku večinskih narodov, čemur sledi slovensko ime. Pri naseljih s slovenskimi imeni zunaj tega območja in na Hrvaškem so slovenski eksponimi zapisani v oklepajih za originalnimi imeni. Takšen način je bil uporabljen tudi pri zapisovanju nenaselbinskih zemljepisnih imen, na primer imen nekaterih rek, jezer in vrhov, žal pa ga pogrešamo tudi pri imenih gorskih skupin, saj so na primer imena *Gaitaler Alpen*, *Sauvalpe* in *Koralpe* zapisana izključno v nemškem jeziku. Zemljepisna imena na državnih mejah so zapisana dvojezično, pri čemer je imenska različica v jeziku matične države dosledno postavljena na njeno stran državne meje. Temeljno načelo zapisa dvojezičnih imen je bilo, da so slovenski endonimi zapisani s poševnico, eksponimi pa z oklepajem, kar je usklajeno z odločitvijo Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

Predstavljeni zemljevid Slovenije je pomemben dosežek slovenske kartografije, še posebej, če ga merimo skozi prizmo našega partnerskega sodelovanja s svetovno uveljavljenim založnikom. Naj si bo izdelek vsebinsko in izrazno všečen ali ne, zavedati se je treba, da je v zavesti dolgoletnih bralcev *National Geographica* do dobrega prepoznaven, to pa obenem pomeni, da, takšen kot je, zadovoljuje radovednost inokus milijonov ljudi na vseh koncih sveta.

Drago Kladnik

Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 45-1

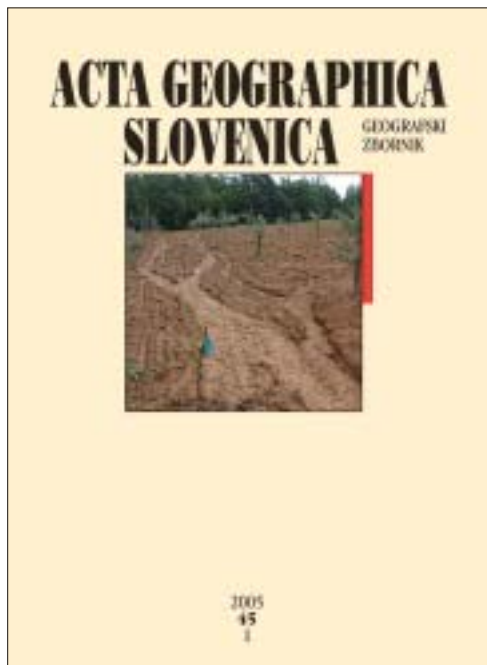
Ljubljana 2005: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, sozaložnik SAZU, 112 strani, ISSN 1581-6613

V sodobna geografska preučevanja je zajeta temeljna prostorska problematika, ki temelji na odnosu, poznavanju in vrednotenju človekovih dejavnosti v okolju. Tako temeljna kakor tudi aplikativna preučevanja so čedalje vidneje podprta s sodobnimi raziskovalnimi metodami, ki temeljijo na matematično-statističnih izhodiščih. Zaradi tega je čedalje več vrednostno argumentiranih medsebojnih odnosov med osnovnimi pokrajinskimi sestavinami kakor tudi ovrednotenih soodvisnosti med nosilci družbeno-gospodarskega in socialnega razvoja ter naravnimi sestavinami okolja. Najrazličnejši izsledki geografskih raziskovanj, ki so podprti in dokumentirani z empiričnimi spoznanji, nudijo dragoceno osnovo za oblikovanje temeljnih geografskih zakonitosti, obenem pa tudi za njihovo aplikativno uporabnost v sklopu najrazličnejših prostorskih ved. Ob vsem tem se pač moramo zavedati, da nobeno raziskovalno področje ne more služiti samo svojemu lastnemu namenu, temveč so njegova spoznanja lahko le prispevek k obćemu bogatjenju vedenja o značilnostih in razvoju posameznih obmoćij in njihovih predelov ali pokrajin.

Zapisana spoznanja izhajajo iz prebiranja prvega zvezka 45. letnika revije *Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik*. Tudi v tem zvezku, ki ga je uredil dr. Milan Orožen Adamić, prevladujejo raziskovalni prispevki sodelavcev Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, enega pa je prispeval Gregor Kovaćić s Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem.

Uvodno razpravo *Differences between 100-meter and 25-meter digital elevation models according to types of relief in Slovenia* 'Razlike med stometrskim in petindvajsetmetrskim digitalnim modelom višin glede na tipe reliefa v Sloveniji' (strani 7–31) sta napisala Mauro Hrvat in Drago Perko. Raziskava temelji na preućitvi štirih izbranih reliefno različnih obmoćij, in sicer Škrlatice v Julijskih Alpah, doline

Mirne med Tržiščem in Savo, Jeruzalemskih gor in kraškega predela Škocjana na Divaškem krasu. Značilne razlike med 100 m in 25 m digitalnim modelom višin sta raziskala z vidike višine, naklona in ekspozicije površja. Med drugim ugotavljata, da je razlika med DMV-25 in DMV-100 pri povprečni višini površja najmanjša na krasu in največja v Alpah, pri povprečnem naklonu je prav tako najmanjša razlika pri Škocjanu in največja v Mirnski dolini, pri povprečni ekspoziciji površja pa je najmanjša na območju Mirne in največja na krasu. Glede na velikostno razvrstitev reliefnih oblik pa avtorja raziskave ugotavljata, da so na prikazih DMV-100 dobro vidne mezoreliefne in elementarne reliefne oblike, medtem ko se na DMV-25 izraziteje kažejo tudi vse manjše oblike površja. Zato je za kraška in gričevnata območja primernejša uporaba DMV-25, saj omogoča zaznati vse drobne reliefne oblike bodisi naravnega bodisi antropogenega nastanka (porekla).

Franci Petek objavlja *Typology of Slovenia's Alpine region with emphasis on land use and changes in land use* 'Tipologija slovenskega alpskega sveta s poudarkom na rabi in spremembah rabe tal' (strani 33–52). Za potrebe raziskave je naš alpski svet razdelil na 6 mezoregij, in sicer na: Soške in Savske Julijske Alpe, Zahodne in Vzhodne Karavanke ter Kamniške in Savinjske Alpe, kjer je 150 katastrskih občin. Za vsako najmanjšo enoto je ugotavljal spremembe rabe tal v odvisnosti od oblik in sestave površja ter družbenogeografskimi značilnostmi. S statističnimi metodami je najprej opredelil tipe alpskega sveta na podlagi površinskih prvin, družbenih dejavnikov ter rabe in spremembe v rabi tal v obdobju 1900–2000. Sinteza dobljenih izsledkov je postregla s sedmimi pokrajinskimi tipi, kar kaže na izredno prepletenost in soodvisnost človekove primarne dejavnosti od naravnih prilik, predvsem površja v našem alpskem svetu. Poglobljena raziskava je dala sedem značilnih, geografsko zaokroženih tipov rabe in spreminjanje rabe tal, in sicer: a) bohinjski, b) breginjsko-graparski tip, c) tip samotnih kmetij s prevlado gozda, č) visokogorski, d) gozdni, e) urbanizirani in f) dolinsko-živinorejski tip.

Blaž Komac in Matija Zorn objavljata razpravo *Soil erosion on agricultural land in Slovenia – measurements of rill erosion in the Besnica valley* 'Erozija prsti na kmetijskih zemljiščih v Sloveniji – meritve žlebične erozije v dolini Besnice' (strani 53–86). Problematika erozije prsti je pereč pojav, ki mu doslej

naša geografija ni posvečala večje oziroma pomembnejše raziskovalne usmeritve. Uvodoma nas avtorja prispevka seznanita s tovrstnimi raziskavami in njihovimi izsledki na Slovenskem. Njuna raziskava je zajela porečje hudourniške Besnice, desnega pritoka Save nad Kranjem. Obseg in intenziteto erozije sta ugotavljala posredno z morfometričnimi meritvami. Prvi rezultati kažejo, da znaša specifično sproščanje na njivi v porečju Besnice 36 ton na ha letno, kar pomeni, da se površje erozijsko znižuje s hitrostjo 2,6 mm na leto. Proti eroziji, ki jo pospešujejo nalivi, se zoperstavljajo z načini obdelovanja zemlje, terasami, travnimi površinami in podobnim. Študija z dragocenimi spoznanji je spodbuda za tovrstna preučevanja še v drugih pokrajinah; s tem bi dobili dejanski vpogled v razsežnost erozije prsti na Slovenskem.

Gregor Kovačič prikazuje *Flooding in the area of Knežak, Bač and Koritnice in November 2000* 'Poplava na območju Knežaka, Bača in Koritnic novembra 2000' (strani 87–100). Obilno poznojesensko deževje je povzročilo poplavo, ki je zalila 59 ha zakraselega površja in povzročila škodo na zgradbah, prometnicah in kmetijski zemlji. Pregledno so prikazane naravne pokrajinske razmere poplavljenih površin in naznačene so materialne posledice povodnji. Posebej je poudarjena suha struga pod Borštom pri Koritnicah, ki se vije v meandrih in je postala v času povodnji deroči potok, ki je poplaval Bač. Študija, ki temelji na podrobni terenski preučitvi geografskih značilnosti prizadetih območij in njihovega zaledja, pomeni večplasten pogled na vzroke in posledice vodnih ujm, obenem pa opozarja na izredno dragocene ugotovitve, ki temeljijo na terenskem preučevanju, podprtem s sodobnimi metodami in tehnologijo.

Objavljene razprave temeljijo na uporabi sodobnih raziskovalnih metod, ki terjajo empirično vrednotenje pojavov in procesov v prostoru. Metode so nazorno predstavljene, rezultati raziskav pa so jasno in pregledno oblikovani. Zato sem prepričan, da njihovi izsledki niso obogatili samo geografske stroke, temveč ponujajo dokumentirana spoznanja v razmislek vsem, ki se kakorkoli ukvarjajo s celostnimi problemi okolja ali z njegovimi posameznimi sestavinami. Razprave so podprte z obsežnimi pregledi uporabljenе domače in tuje strokovne literature in virov. Med besedilom so številne preglednice in različne kartografske in grafične ponazoritve obravnavanih pojavov ali procesov in dokumentarni fotografski posnetki. Vse to zagotavlja reviji ugledno mesto med znanstvenimi publikacijami doma in v svetu.

Milan Natek